

Síla příběhu a slabé stránky popularizace

Klára Soukupová

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav české literatury a komparatistiky
kl.soukupova@seznam.cz

Hlavní poselství knihy Martina Puchnera *Svět ve slovech aneb O síle příběhů utvářet národy, historii a civilizaci* nacházíme hned na první straně: „Literatura [...] ovlivňuje životy většiny lidí na Zemi“ (s. 11). Nedá se říci, že by šlo o převratnou myšlenku: zásadní formativní vliv příběhů (příčemž Puchner „literaturou“ míní především epická díla) byl znám dávno před ustavením literární naratologie a byl zkoumán v mnoha oblastech lidského bytí optikou filozofie, psychologie, kognitivní vědy i dalších disciplín.

Padesátiletý Martin Puchner je profesorem literatury na Harvardu a Berkeley, kniha však není klasickou akademickou prací, na něž jsme v našem regionu zvyklí; jedná se o popularizační text amerického stříhu — tedy s výrazným autorským hlasem, s mnoha kulturněhistorickými odbočkami, bez přílišné zátěže sekundární literatury a navozující dojem mluveného projevu. To má samozřejmě své výhody, ale zároveň tento styl nevyhnutelně vede ke zjednodušení, opakováním a přemíře blíže nedoložených tezí.

Puchner se v knize zabývá souběžně mocí vyprávění a vývojem technologií pro uchovávání slov (abeceda, papír, knihtisk aj.): „Literatura se zrodila teprve ve chvíli, kdy se vyprávění příběhů protulo se psaním“ (s. 19). Kompozice *Světa ve slovech* má představovat čtyři vývojové stupně literatury — od orálně šířených eposů přes posvátné texty náboženství či filozofických škol k individuálním autorům románů a následně k masové produkci a gramotnosti. Je zřejmé, že zpočátku hrají zásadnější roli ustavující a vlivné příběhy, následně se pozornost zaměřuje více na techniky šíření textů.

První kapitola pojednává především o homérských eposech a jejich vlivu na antický svět, což autor ukazuje na příkladu makedonského krále a vojevůdce („kniha, kterou si Alexandr Veliký dával pod polštář“), v textu o eposu o Gilgamešovi se následně věnuje spíše archeologickým nálezům hliněných tabulek a roli písařů. Na důležitost zapisovatelů navazuje v kapitolách o svatých písmech, v nichž tvrdí, že následovníci myslitelů, jako byli Buddha, Sokrates či Ježíš, byli — vzhledem k tomu, že jejich učitelé nepsali — nuceni vyvinout nové styly psaní. Podle Puchnera žijeme ve světě ovládaném posvátnými texty, které nám specifickým způsobem ukazují, kde je naše místo ve světě a kam máme směřovat.

Kapitoly věnované ženským postavám, paní Murasaki a Šeherezádě, působí jako intermezzo, časově vyplňující mezeru mezi „dobou velké transformace“ a nástupem knihtisku, protože do dějin literatury nepřinášejí nic převratného a autor se v nich

zabývá buď díly samotnými, nebo otázkami překladu a šíření japonského románu a sbírky *Tisíce a jedné noci* do evropské kultury. Určitý zlom představuje popis dopadu Guttenbergova vynálezu knihtisku, neboť od té chvíle ustupuje ve výkladu do pozadí téma poutavosti a působivosti příběhů a historie jejich zaznamenávání (tabulky, papirus, papír...) a pozornost se naopak soustředí na propagační a marketingové postupy, jak vytištěné texty rozšířit, a na dosah tohoto vlivu (Lutherovo zformování nové církve, Marxovo a Engelsovo zažehnutí jiskry revoluce, samizdatové podrývání totalitních režimů).

Don Quijote tak neslouží jako doklad moderního románu, ale především jako příklad rodícího se literárního pirátství a plagiátorství, vzniku moderního pojetí autorství a literárního trhu. Od toho Puchner odvozuje zvýšenou propojenost do té doby izolovaných literárních oblastí — v kapitole o Goethovi píše o vzniku světové literatury v 19. století: „Literatura, do té doby omezená na určitá místa a tradice, se nyní začínala stávat provázaným celkem“ (s. 250). Toto tvrzení pravděpodobně pohorší mnohého komparatistu či literárního teoretika, protože Puchner nemluví o pojmu světové literatury nebo momentu nahlédnutí provázanosti literatur „národních“, ale o fungování literatury jako takové, jež se proměnila na základě objevitelských a následně obchodních cest, jako by kontakty mezi různými literárními světy neexistovaly odjakživa.

Kapitola o Marxovi a Engelsovi (spíše než o *Komunistickém manifestu*) je do knihy zařazena pravděpodobně pouze kvůli autorovu zájmu o vztah mezi literární avantgardou a revolučními silami přelomu 19. a 20. století (který doložil v knize *Poetry of the Revolution: Marx, Manifestos, and the Avant-Garde*; 2006), protože pro demonstraci vlivu jednoho persvazivního textu na určité společenské vrstvy si mohl vybrat jakýkoli úspěšný politický pamflet. Přestože autor *Svět ve slovech* prezentuje jako dějiny literatury, i z dalších částí je zřejmé, že se v podstatě jedná o „knihu exemplárních příkladů“, v níž mají jednotlivé postavy v rámci chronologického postupu představovat určitý stupeň vývoje. Zároveň autorovi výběr těchto postav dovoluje zabývat se jejich osudy a navěšovat na v podstatě banální a obecně známý historický vývoj anekdoty, zmínky o pozoruhodných událostech a historiky z vlastního života během studijních cest po stopách Šeherezády, Goetha či Marxe.

Autorské já postupně čím dál tím více vstupuje do děje; zatímco v prvních kapitolách se omezí na konstatování, že navštívil Tróju či Pergamon, při pátrání po původu *Tisíce a jedné noci* převypravuje svůj sen, ve studii věnované Goethovi už se dozvídáme, jak na něj zapůsobila Taormina s výhledem na Etnu, a předposlední kapitola, jež by měla být věnována Dereku Walcottovi (když už ne jeho poezii), líčí Puchnerův výlet na ostrov Svaté Lucie, trampoty s nepojízdným autem a rozhovory s místními obyvateli.

Puchner se ve výkladu zastavuje před nástupem internetu, který pouze zmiňuje se slovy „teď se však najednou může stát spisovatelem úplně každý“, přestože právě na tomto místě bychom očekávali případné nové myšlenky ohledně problematiky autorství, dostupnosti textů či psychologie čtenáře; avšak Puchner neříká nic, na co by nepřišel jakýkoli běžný uživatel sociálních sítí. Konstatuje, že tato oblast se vyvíjí, a k čemu povede, „uvidíme později“. Pozoruhodné je, že například postkoloniální dobu či cenzuru ze strany totalitních režimů už za uzavřené dějinné epizody považuje, a proto se k nim také bez okolků vyjadřuje.

Odborná úroveň *Svět ve slovech* odpovídá středoškolskému učivu. Autor shrnuje děje kanonických textů, jako by nepředpokládal, že je s nimi čtenář obeznámen, a mnohdy se více než o literaturu jedná o obecné kulturní dějiny. Narazíme tak na banální sdělení jako: „Alexandr Makedonský získal přívlastek Veliký, protože se mu podařilo sjednotit pyšné řecké státy, dobýt všechna království mezi Řeckem a Egyptem, porazit mocnou perskou armádu a vytvořit říši sahající až do Indie,“ (s. 27) či: „Svého vychrtlého koně od té doby považoval za nejvznešenějšího oře a vyrazil do světa coby potulný rytíř“ (s. 215). Kniha obsahuje mnoho informací, jež by se daly klasifikovat jako „zajímavosti“ (kdo zvítězil v roce 1844 v šachovém turnaji v Paříži; že ke Stalino-vým nejoblíbenějším básníkům patřil Walt Whitman; že Eckermann šel za Goethem do Výmaru týden pěšky apod.), z nichž ale pro hlavní sdělení knihy nic nevyplývá. Tímto způsobem autor čtenáře přesvědčuje, že přichází s objevnou myšlenkou; Martin Puchner se však jen s velkou slávou vlamuje do otevřených dveří.

Nepolemizuje s jinými názory, jelikož je ani neuvádí, a své teze neproblematizuje — ukazuje sice třeba, jak se „kdysi“ mylil, ale názory, které nám podává, prezentuje jako jasné, samozřejmé a podložené. Kniha se tak blíží jakési psané podobě „TED talks“. Pro zvýšení atraktivitu výkladu autor inscenuje dialogy a scény, popisuje životy svých aktérů a budí dojem, že pronikl i do jejich psychologie („Alexandr si na Achillea hrát nepřestal“; s. 35, „Princ seděl pod fíkovníkem a cítil, jak vliv setkání se stáří, s nemocí a se smrtí odplývá“; s. 86), přestože jde jen o dedukce. Mnohdy jeho podání dějin vyznívá až směšně dramaticky: „Ve vězení Sókratova obžaloba písma způsobila, že žáci nemohli zachovat slova svého učitele, který jim právě zemřel před očima. Pouze jeden z nich měl plán: Platón“ (s. 100). Puchner se tak snaží ze svého původně odborného výkladu sám udělat příběh, který by na čtenáře zapůsobil tak jako kanonická, posvátná či kultovní díla, jež ve své knize zmiňuje.

To se mu však příliš nedaří a hlavní otázkou zůstává, komu je *Svět ve slovech* vlastně určen — kdo z čtenářů mimo literární vědce, jimž kniha nepřináší nic nového, si chce číst nikoli příběhy, ale o příbězích.

AD:

Martin Puchner: *Svět ve slovech aneb O síle příběhů utvářet národy, historii a civilizaci*, přel. Petra Johana Poncarová. Host, Brno 2018. 416 s.